

# ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА СКЕПТИЦИЗМ ВНУТРІШНІХ АУДИТОРІВ В ОЦІНЦІ РИЗИКІВ ШАХРАЙСТВА

## RESPONSIBILITY AND SKEPTICISM OF INTERNAL AUDITORS IN FRAUD RISKS' ASSESSMENT

**Олена ШЕСТАКОВА,**  
Академія фінансового управління, Київ



**Olena SHESTAKOVA,**  
Academy of the Financial Management, Kyiv

Під дією поточних кризових явищ в економіці змінюються масштаби й природа ризиків шахрайства та порушення професійної етики. Організації, незалежно від форми власності та напрямку діяльності, змушені докласти більших зусиль до завчасного виявлення й попередження виникнення фактів шахрайства. Ряд корпоративних скандалів кінця ХХ сторіччя, в основі яких лежали шахрайські дії персоналу, засвідчили потребу в даній функції, адже понесені як матеріальні збитки, так і втрата репутації стали фатальними та привели до краху ряд великих компаній, стали приводом до посилення нормативного регулювання цієї сфери. Зокрема, для публічних компаній, акції яких розміщуються на фондових біржах, обов'язковим стало дотримання положень Закону Сарбейнса-Окслі, який спрямований на посилення існуючої системи внутрішнього контролю та відповідальності менеджменту, ради правління, аудиторського комітету, підрозділу внутрішнього аудиту та зовнішніх аудиторів щодо достовірності фінансової звітності [6]. Дана проблема не менш актуальна і в діяльності державних органів влади, які в умовах політичної нестабільності все частіше стикаються з проявами корупції, фінансових махінацій та зловживань усередині власної структури, підживляючи цим довіру з боку населення.

Взагалі під «шахрайством» слід розуміти навмисні дії працівників, спрямовані на розкрадання майна або незаконне привласнення майна шляхом обману або зловживанням довіри. Вважається, що не залежно від того, наскільки сильна або слабка організаційна структура, шахрайські дії можуть бути вчинені, якщо наявні такі умови, як: тиск фінансових або інших обставин; можливість здійснення шахрайства; подальше раціональне обґрунтування скоєних дій<sup>1</sup>. Інакше кажучи, якщо працівник, який відчуває тиск зовнішніх обставин (потреба додаткового заробітку, виконання поставленого плану, тощо), має можливість вчинити неправомірні дії (контроль є слабким або взагалі відсутній) та може в подальшому виправдати свій вчинок перед самим собою, то швидше за все він здійснить шахрайські махінації.

Тому, враховуючи «природу» шахрайства та основні умови, що передують вчиненню шахрайських дій, перед будь-якою організацією стоїть завдання знизити ризики їх виникнення. Дієвим інструментом у даній ситуації є наявність функції внутрішнього аудиту, яка орієнтована на оцінку «міцності» системи внутрішнього контролю та управління ризиками, та її здатності протидіяти виникненню шахрайства.

Зважаючи на історичні особливості економічного устрою України, функція внутрішнього аудиту протягом тривалого часу мала досить опосередкований розвиток у приватному секторі та взагалі була відсутня в державному. Нині в ній вбачається значний потенціал серед компаній приватного сектору в умовах зростання впливу глобалізаційних тенденцій та конкуренції на ринку, а також у державному секторі, що підтверджується відповідними державними реформами, спрямованими на посилення прозорості управління державними фінансами та забезпечення сталого економічного зростання в країні<sup>2</sup>.

У статті нами здійснено спробу проаналізувати роль внутрішніх аудиторів у попередженні та виявленні шахрайства крізь призму таких особистих характеристик аудитора, як відповідальність та скептицизм; зроблено акцент на психологічній складовій діяльності внутрішнього аудитора. Мета дослідження полягала в оцінці впливу згаданих вище ха-

рактеристик на якість проведення внутрішнього аудиту при оцінці ризику шахрайства.

Аналіз останніх досліджень показав, що проблема шахрайства та роль внутрішнього аудиту в протидії шахрайству досліджувалась багатьма як вітчизняними, так і зарубіжними вченими. Однак психологічна сторона даного питання знайшла своє відображення лише

в працях зарубіжних вчених, зокрема Т. Де Зурта, Р. Мороні, Г. Кастор, П. Корама, Д. Крессея, П. Харісона, К. Ферг'юсона, Б. Шленкера та ін. Також важливо зазначити, що психологічні характеристики в основному досліджувались серед внутрішніх аудиторів приватного сектору. Однак отримані результати, на нашу думку, не втрачають своєї актуальності й для аналізу діяльності державних внутрішніх аудиторів.

У розрізі організаційної структури установи внутрішні аудиторів посідають унікальне місце для виявлення та оцінки нетипових подій, які можуть бути симптомами шахрайства. На відміну від зовнішніх аудиторів, вони краще розуміються на нюансах роботи організації, знають особливості її корпоративного середовища та діяльності працівників.

Внутрішні аудиторів, здійснюючи відповідні аудиторські процедури, можуть виявити сфери діяльності, в яких контроль є слабким, неефективним та веде до збільшення ймовірності виникнення шахрайства. Разом з тим слід зазначити, що таке завдання для внутрішніх аудиторів є досить складним. Це пов'язано насамперед із тим, що на специфіку роботи останніх впливає широке коло неоднозначних ситуацій, в яких внутрішньому аудиту доводиться приймати роль як причинника, так і опонента, налагоджувати взаємостосунки як з високомотивованим персоналом, так із тими, хто схильний до вчинення шахрайства.

Дослідження, проведене австралійськими вченими П. Корамом, К. Ферг'юсоном, Р. Мороні, засвідчило, що в компаніях, в яких присутня функція внутрішнього аудиту, з більшою ймовірністю виявляють факти шахрайства порівняно з компаніями, де немає такої функції [3]. Крім того, в тих компаніях, де внутрішній аудит здійснюється штатними аудиторами, виявлення та розслідування шахрайства проводиться краще, ніж у компаніях, в яких залучаються частково або повністю зовнішні спеціалісти (косорсинг, аутсорсинг).

Враховуючи те, що основним завданням внутрішнього аудитора щодо шахрайства є оцінка ризиків його виникнення, вважаємо за доцільне розглянути основні умови, яких мають дотримуватися внутрішні аудиторів.

Зокрема, поділяємо думку П. Зіхмунда, що внутрішні аудиторів повинні [10]:

- мати достатні знання для оцінки ризиків шахрайства, вміти коректно їх врахувати при написанні аудиторської програми;
- бути обізнаними стосовно діяльності підприємства та ризиків, які є характерними для такого роду діяльності;
- повинні вміти оцінити систему внутрішнього контролю та діючих на підприємстві програм із запобігання шахрайству;
- вміти ранжувати шахрайські махінації, з них визначити найбільш пріоритетні та врахувати їх при написанні аудиторської програми першими.

У процесі оцінки ризиків шахрайства внутрішні аудиторів повинні дотримуватися певних кроків.

*У статті проаналізовано роль внутрішніх аудиторів у попередженні та виявленні шахрайства. Зроблено акцент на психологічній складовій діяльності внутрішнього аудитора. Досліджено вплив таких особистих характеристик аудитора, як відповідальність та скептицизм, на якість оцінки ризиків шахрайства. Визначено фактори, які впливають на їх рівень. Доведено існування кореляції між рівнем відповідальності й скептицизму та якістю оцінки ризиків шахрайства внутрішнім аудитором.*

*The article analyses the role of internal auditors in deterring and detection of fraud. It focuses on the psychological component of internal auditor's activities; investigates the influence of personal characteristics such as the responsibility and scepticism on the quality risk assessment of fraud; defines the factors that have influence on their level; provides argumentation of correlation existence between the level of responsibility and scepticism and quality assessment of fraud risks by internal auditor.*

Перший крок – оцінка факторів, які можуть призвести до виникнення шахрайських махінацій. Внутрішній аудитор повинен розглянути всі можливі фактори, які спричиняють зростання ризику виникнення шахрайства на підприємстві. Він має проаналізувати галузь діяльності, притаманні бізнес-процеси, провести відповідні обговорення з менеджментом, переглянути в цілому діяльність компанії, оцінити шахрайські махінації, які траплялися у конкуруючих підприємств, тощо.

Другий крок – визначення можливих форм здійснення шахрайських махінацій. Цей крок вимагає від внутрішніх аудиторів ґрунтовних, спеціалізованих знань стосовно виявлення та розслідування шахрайства.

Третій крок – проведення ранжування виявлених ризиків. На даному етапі з метою належного проведення пріоритетизації ризиків внутрішні аудитори повинні розглянути вплив таких факторів, як: фінансовий вплив на організацію, ризики негативного впливу на репутацію, пов'язаних із шахрайством, зменшення продуктивності та ефективності діяльності, можливі збитки від втрати активів підприємством тощо.

Четвертий крок – оцінка можливості пом'якшення контролю. На даному етапі внутрішній аудитор оцінює найбільш суттєві ризики шахрайства та визначає прийнятні в цій ситуації форми контролю, які сприятимуть зменшенню ризиків виникнення шахрайства.

Відповідно до пунктів 1210.A2, 2120.A2 Стандартів внутрішнього аудиту, внутрішні аудитори повинні належним чином проводити «оцінку ризику шахрайства та те, яким чином організація управляє даним ризиком» [2]. Вони не несуть прямої відповідальності за сам факт шахрайства в організації та не можуть гарантувати його відсутність, а також відсутність можливостей для його скоєння. Адже завжди існує ризик, що персонал може вийти у змову та обминути систему і процедури контролю. Аудитори повинні бути достатньо компетентними та ставитись до визначених завдань відповідально, з високою долею скептицизму, аби розпізнати ознаки та ситуації, які сприяють здійсненню неправомірних дій та шахрайства.

Враховуючи вищевикладене, надалі сфокусуємо свою увагу на розгляді особистої відповідальності, ступеня її усвідомлення внутрішніми аудиторами у процесі проведення оцінки ризику шахрайства.

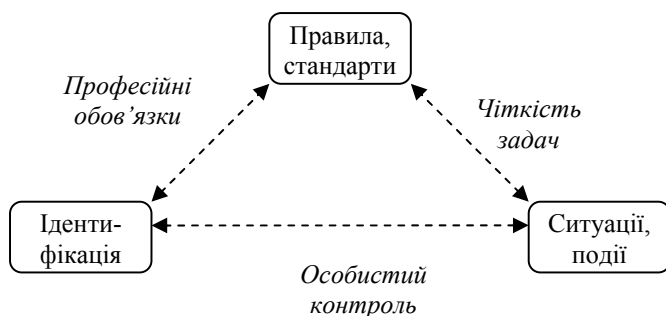
Для оцінки ступеня відповідальності внутрішнього аудитора та взаємозв'язку між відповідальністю, підзвітністю та результатами діяльності звернемося до моделі трикутника відповідальності, запропонованої Б. Р. Шленкером (рис. 1).

Дана модель описує три найбільш вагомні аспекти, які впливають на відповідальність внутрішнього аудитора, а саме: правила, процедури та стандарти, їх усвідомлення внутрішнім аудитором (ідентифікація), ситуації, на які поширюється дія правил і стандартів. Взаємозв'язок між кожними двома елементами вказує на форму виправдання, до якої може вдатися внутрішній аудитор у випадку неналежного виконання своїх професійних обов'язків. Зокрема:

1. Відкидання персональних обов'язків. У даному випадку існує слабкий зв'язок між правилами, стандартами та їх ідентифікацією. Тобто існуючі стандарти роботи недостатньо усвідомлюються та сприймаються внутрішнім аудитором (наприклад, внутрішній аудитор може відповісти: «Це не моя проблема»).
2. Заперечення особистого контролю. Є слабкий зв'язок між особливостями ситуації та їх ідентифікацією, наприклад, внутрішній аудитор може відповісти: «Я не можу ніяк зарадити, вплинути на ситуацію».
3. Відсутність чіткого розуміння правил, процедур, стандартів. Між правилами, процедурами, стандартами та ситуацією внутрішній аудитор не бачає ніякого взаємозв'язку.

Дослідження причин ухилення від відповідальності внутрішніх аудиторів, проведене Т. Де Зуртом та П. Харісоном, засвідчило, що внутрішні аудитори швидше

Рис. 1. Модель трикутника відповідальності Шленкера



за все відкидають свій професійний обов'язок стосовно вирішення того чи іншого питання [4]. Для проведення опитування науковці використовували такі питання:

1. Чи передбачає ваша діяльність виявлення фактів шахрайства? Чи зобов'язані ви виявляти шахрайство на підприємстві? (Питання професійних обов'язків).
2. Наскільки чітко ви дотримуетесь інструкцій щодо виявлення шахрайських махінацій? Чи відомо вам про процедури, яких слід додержуватись? (Питання чіткості завдань).
3. Якого рівня контролю від вас очікують, аби була можливість виявити шахрайство? На вашу думку, який внесок ви можете зробити для виявлення шахрайства? (Питання особистого контролю).

При визначенні ступеня усвідомлення внутрішніми аудиторами особистої відповідальності за виявлення шахрайства важливо оцінити вплив тиску підзвітності та типів шахрайства. Поділяємо тезу Б. Шленкера, що «відповідальність особи випливає з її підзвітності» [9]. Це наводить на думку, що підзвітність є не що інше, як форма тиску на внутрішнього аудитора з боку керівництва, комітету з аудиту, стандартів внутрішнього аудиту тощо, а усвідомлювана аудитором відповідальність – це внутрішня відповідь на даний тиск. Тому можемо констатувати: чим вища міра підзвітності внутрішнього аудитора, тим сильніша його відповідальність за виявлення шахрайства.

Підтверджують це і результати проведеної оцінки особистої відповідальності внутрішніх аудиторів (див. табл.). Так, анонімні учасники опитування в цілому показали нижчий рівень відповідальності (58,80%) порівняно з підзвітними (62%). Хоча в розрізі країн така тенденція спростовується. Наприклад, у Мексиці та США, де загальний рівень відповідальності є вищим відносно інших країн, підзвітні учасники також показують високий рівень відповідальності – 71% та 62,60% відповідно. Разом з тим у Бельгії та Канаді з вищим рівнем відповідальності є анонімні учасники – 55,58% та 55,96% відповідно. У цілому найвищий рівень відповідальності серед усіх опитаних показали підзвітні респонденти з Мексики – 71%.

Другим важливим моментом є визначення впливу типу шахрайських махінацій на особисту відповідальність внутрішнього аудитора. У стандартах внутрішнього аудиту відсутня диференціація відповідальності залежно від типу шахрайства, що чинить безпосередній вплив на фінансову звітність, а саме: фальсифікація фінансової звітності, незаконне привласнення активів, прояви корупції. Однак у спеціалізованій науковій літературі наводяться докази, що особиста відповідальність внутрішнього аудитора може різнитися залежно від типу шахрайства. Наприклад, проведене американськими науковцями Т. Де Зуртом та П. Харрісоном дослідження [5] щодо впливу типів шахрайства на особисту відповідальність зовнішнього аудитора засвідчило, що останні відчують більшу відповідальність за виявлення фактів фальсифікації фінансової звітності порівняно з виявленням випадків розкрадання активів або корупції. Цікаво, що кількість випадків фальсифікації фінансової звітності є меншою порівняно з розкраданням майна та корупцією, однак ризикованість і витрати на проведення аудиту є більшими. Внутрішні аудитори, на відміну від зовнішніх, відчують більшу відповідальність за виявлення фактів розкрадання активів підприємства (табл. 1). Найбільше уваги такому типу шахрайства приділяється в Мексиці (72,78%) та у Бельгії (65,42%). Хоча, наприклад, в Австралії робота внутрішніх аудиторів спрямована переважно на виявлення фактів фальсифікації фінансової звітності та корупції.

Поряд із поняттям відповідальності внутрішніх аудиторів не менш важливо розглянути питання впливу особистого скептицизму внутрішніх аудиторів на їх професійні навички при оцінці ризиків шахрайства.

Професійний скептицизм є ключовим фактором в одержанні неупередженої критичної оцінки достовірності зібраних доказів внутрішніми аудиторами.

Стандарти аудиту вимагають від аудиторів «посилувати» їх особистий рівень скептицизму, відкидати в бік впевненість у чесності менеджменту. Однак на практиці впровадити в дію вимогу «посилення скептицизму» є досить проблематичним без наявності об'єктивних вимірників.

Заслугує на окрему увагу дослідження, проведене Р. Фулertonом та С. Дуртсі [8]. Науковці проаналізували те, як реагують внутрішні аудитори з різним рівнем скептицизму на можливі симптоми шахрайства. Для аналізу застосовано модель скептицизму Харта, в якій наведено характеристику професійного скептицизму внутрішніх аудиторів (рис. 2), а також найбільш поширені симптоми шахрайства, взяті з досвіду та професійної літератури.

Симптоми шахрайства були об'єднані в три групи: симптоми, пов'язані з корпоративним кліматом у компанії, що характеризується стилем управління керівництва, загальною корпоративною етикою, взаємовідносинами зі сторонніми

Таблиця. Оцінка усвідомлення особистої відповідальності внутрішніми аудиторями за виявлення фактів шахрайства<sup>3</sup>

Тип шахрайства	Рівень підзвітності респондентів	Фальсифікація фінансової звітності, %	Розкрадання майна, %	Корупція, %	Всього, %
Всі країни	Анонімні	55.44	60.99	59.54	<b>58.80</b>
	Підзвітні	62.82	63.39	59.58	<b>62.07</b>
	Усі респонденти	<b>58.28</b>	<b>62.03</b>	<b>59.55</b>	<b>60.07</b>
Австралія	Анонімні	44.29	48.81	53.60	<b>48.82</b>
	Підзвітні	69.05	51.22	59.60	<b>59.69</b>
	Усі респонденти	<b>56.67</b>	<b>50.07</b>	<b>56.60</b>	<b>54.34</b>
Бельгія	Анонімні	48.33	65.83	53.00	<b>55.58</b>
	Підзвітні	40.75	65.00	37.50	<b>48.62</b>
	Усі респонденти	<b>45.30</b>	<b>65.42</b>	<b>45.85</b>	<b>52.40</b>
Мексика	Анонімні	66.86	71.22	62.22	<b>66.55</b>
	Підзвітні	63.00	75.74	71.46	<b>71.00</b>
	Усі респонденти	<b>65.73</b>	<b>72.78</b>	<b>64.44</b>	<b>67.85</b>
США	Анонімні	53.72	57.47	62.52	<b>57.99</b>
	Підзвітні	60.28	67.04	59.71	<b>62.60</b>
	Усі респонденти	<b>56.23</b>	<b>61.67</b>	<b>61.29</b>	<b>59.93</b>
Канада	Анонімні	52.33	58.50	57.06	<b>55.96</b>
	Підзвітні	<b>60.00</b>	<b>60.45</b>	<b>42.00</b>	<b>54.19</b>
	Усі респонденти	<b>54.77</b>	<b>59.36</b>	<b>51.85</b>	<b>55.30</b>

Примітка. Шкала результатів від 0 до 100 %, де 0 % – «відповідальність відсутня», 100 % – «найвищий рівень відповідальності».

організаціями, загальним станом справ у галузі тощо; симптоми вчинення порушень, пов'язані з фінансовим або загальнотрудовим тиском, наявністю можливості вчинити шахрайство та обґрунтувати свої дії; симптоми, пов'язані з фінансово-обліковими записами.

Результати дослідження показали таке: чим більше у внутрішнього аудитора є характерних ознак скептицизму, тим з більшою ймовірністю він здійснюватиме пошук інформації, за допомогою якої можливо буде виявити шахрайство.

Також цікавим виявився факт, що серед людей є тенденція довіряти особам, з якими встановлені дружні стосунки, які є неформальними лідерами. Жоден з аудиторів не намагався отримати більше інформації про дані особи. Тому, можливо, це є однією з причин того, чому вищевказані особи з більшою ймовірністю можуть вчинити шахрайські махінації порівняно з тими особами, поведінка та зовнішній вигляд яких є підозрілими.

Важливо зазначити, що наведене твердження стосовно важливості скептицизму в діяльності внутрішнього аудитора поділяють не всі науковці. Зокрема, Г. Кастор результатами проведеного нею дослідження спростує вплив рівня професійного скептицизму в оцінці ризиків шахрайства [7]. Наявність у внутрішнього аудитора високого/низького рівня скептицизму не впливає на ймовірність виявлення шахрайських дій. Як показує практика, багато внутрішніх аудиторів у процесі професійної діяльності можуть лише раз стикатися із здійсненням шахрайських дій в організації. Тому вони можуть просто не мати відповідного досвіду і знань для оцінки ризиків шахрайства. Роки досвіду також ніяким чином не впливають на рівень професійного скептицизму.

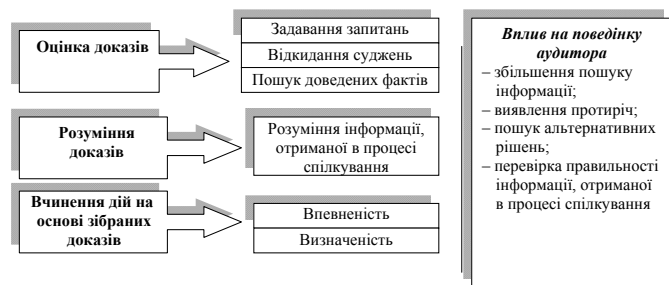
Вважаємо, що поряд зі скептицизмом внутрішній аудитор повинен розвивати в собі критичне мислення для оцінки ризику шахрайства, тобто здатність до аналізу та оцінки суті питання в процесі його огляду.

### ВИСНОВКИ

Внутрішні аудиторі є одними з небагатьох працівників, специфіка діяльності яких дозволяє їм виявляти факти шахрайства. На відміну від зовнішніх аудиторів, вони мають повніше уявлення про систему внутрішнього контролю організації, прийнятої менеджментом, особливості її корпоративного середовища та діяльності працівників.

Аналіз останніх досліджень довів, що аудиторі повинні бути достатньо компетентними та ставитись до визначених завдань відповідально, з високим рівнем скептицизму, аби розпізнати ознаки та ситуації, які сприяють здійсненню неправомірних дій і шахрайства.

Рис. 2. Характерні ознаки скептицизму відповідно до Моделі скептицизму Харта



Рівень відповідальності та скептицизму внутрішніх аудиторів є важливими характеристиками діяльності останніх і залежить як від особистих якостей внутрішнього аудитора, так і від дії ряду факторів, зокрема: рівня підзвітності внутрішніх аудиторів, типів шахрайства, видів аудиторських процедур, рівня побудованих довірчих відносин в організації тощо.

Можемо констатувати: чим вища міра підзвітності внутрішнього аудитора, тим сильніша його відповідальність за виявлення шахрайства. Серед основних причин ухилення від відповідальності, до яких найчастіше можуть вдаватися внутрішні аудиторі, є відкидання свого професійного обов'язку у вирішенні певного питання порівняно із запереченням особистого контролю або нерозумінням існуючих правил і стандартів.

Серед можливих типів шахрайських дій внутрішні аудиторі відчувають більшу відповідальність за виявлення фактів розкрадання активів підприємства порівняно з виявленням випадків фальсифікації фінансової звітності.

Наявність професійного скептицизму в діяльності внутрішніх аудиторів є не менш важливим чинником якісної оцінки ризиків шахрайства. Ряд досліджень підтвердив: чим більше у внутрішнього аудитора є характерних ознак скептицизму, тим з більшою ймовірністю він здійснюватиме пошук інформації, за допомогою якої можливо буде виявити шахрайство. Однак дана теза не підтверджує, що внутрішній аудитор з високим рівнем скептицизму з більшою ймовірністю виявить факт шахрайства. Як показує практика, багато внутрішніх аудиторів у процесі професійної діяльності можуть лише раз зустрітись із здійсненням шахрайських дій в організації. Відсутність професійного досвіду у виявленні шахрайства може абсолютно нівелювати значення професійного скептицизму внутрішнього аудитора. Тому вважаємо, що поряд зі скептицизмом аудитор повинен розвивати в собі критичне мислення для оцінки ризику шахрайства.

### ПОСИЛАННЯ

- <sup>1</sup> Вперше запропонований кримінологом Дональдом Крессеєм у ХХ сторіччі [6].
- <sup>2</sup> Перш за все йдеться про Програму економічних реформ Президента України на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [1].
- <sup>3</sup> У дослідженні взяло участь 783 внутрішніх аудиторів з п'яти країн світу, переважно чоловіки 40 років з освітою бакалавра, більшість з яких працює у сфері фінансів та в державних структурах [4].

### ЛІТЕРАТУРА

1. Про заходи щодо забезпечення ефективності реалізації Програми економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»: Указ Президента України від 21.12.2010 № 1154/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 99. – Ст. 3519.
2. Міжнародні професійні стандарти внутрішнього аудиту // Інститут внутрішніх аудиторів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.iaa-ru.ru/international\\_professional\\_standards/](http://www.iaa-ru.ru/international_professional_standards/).
3. Coram P., Ferguson C., Moroney R. The importance of internal audit in fraud detection [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://aaahq.org/audit/midyear/07midyear/papers/Coram\\_TheImportanceOfInternalAudit.pdf](http://aaahq.org/audit/midyear/07midyear/papers/Coram_TheImportanceOfInternalAudit.pdf).
4. DeZoort, T. Harrison, P. An evaluation of Internal auditor responsibility for fraud detection / D. Todd, P. Harrison // The Institute of internal auditor research foundation. – September, 2008. – p. 4 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.theiaa.org/bookstore/downloads/freetomembers/0\\_2013-eval\\_fraud.pdf](http://www.theiaa.org/bookstore/downloads/freetomembers/0_2013-eval_fraud.pdf).
5. DeZoort, T. Harrison, P. The effects of fraud type and accountability pressure on auditor. Fraud detection responsibility and brainstorming performance. – December, 2007. – p. 6-7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aaahq.org/audit/midyear/04midyear/papers/DeZoortAcctbityPaper11-03.pdf>.
6. Detering and detection of financial reporting fraud. A platform for action. October 2010. – Center for Audit quality. – p.3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theacaq.org/docs/reports-and-publications/detering-and-detecting-financial-reporting-fraud-a-platform-for-action.pdf?sfvrsn=0>.
7. Gloria S. Castro. Internal auditors scepticism in detecting fraud: Quantitative study [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssrn.com/abstract=2222097>.
8. Fullerton, R. Durtschi, C. The effect of professional scepticism on the fraud detection skills of internal auditors [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract\\_id=617062](http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=617062).
9. Schlenker B. Personal responsibility: Application of the Triangle Model. Research in Organizational Behaviour. Greenwich, CT: JAI Press.
10. Zikhmud P. 4 steps to a successful fraud risk assessment: internal auditing is in an excellent position to identify fraud schemes and scenarios and evaluate the controls in place to prevent them [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://findarticles.com/p/articles/mi\\_m4153/is\\_1\\_65/ai\\_n24377929/](http://findarticles.com/p/articles/mi_m4153/is_1_65/ai_n24377929/).